

ЎЗБЕКИСТОН ТРАНСПОРТ ВА ЛОГИСТИКА ТИЗИМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ

Аллабергенов Шерзод Максудбаевич,
Ўзбекистон Темир йўллариغا Қарашли
14 сонли рельс пайвандлаш МЧЖ директори

Барқарор иқтисодий ўсиш товар айланмасининг ва шунга мос равишда ички ва халқаро юк оқимининг, шу жумладан транзитнинг сезиларли ўсишига олиб келади. Аммо транспорт ва логистика инфратузилмасининг паст даражада ривожланиши шароитида мамлакат транспорт комплексининг унумдорлиги ва рентабеллиги одатда пасаяди.

Логистика ёндашувларидан фойдаланганда, хорижий тажриба шуни кўрсатадики, транспорт харажатлари 7-20% га камаяди, моддий ресурслар ва тайёр маҳсулотларни юклаш ва тушириш ва сақлаш харажатлари 15-30% га, умумий логистика харажатлари 12-35% га камаяди ва моддий ресурслар айланмаси 20-40% га тезлашади. Шунинг учун моддий ресурслар ва тайёр маҳсулотлар захиралари 50-200% га камаяди.¹ Евросиё транспорт сиёсатининг асосий вазифаларидан бири бўлган XXI асрнинг ягона глобал транспорт тармоғини яратишни ўз ичига олган юк оқимларини бирлаштириш ва интермодал транспорт коридорлари бўйлаб контейнер ташишнинг кўпайиши билан боғлиқ юк ташиш технологиясини такомиллаштириш дунёсида сезиларли тенденция мавжуд. Транспорт инфратузилмасини ривожлантириш Шарқий Осиё мамлакатларидан анча олдинда бўлган Ғарбий ва Марказий Европа мамлакатларида транспорт коридорларининг асосий тармоғини шакллантириш аллақачон якунланган.

Норвегиялик олимларнинг тадқиқотлари шуни кўрсатдики, юк ташишни яхшилашнинг афзалликларини баҳолаш учун янги асос яратиш учун буюртмаларни бажариш вақтига талаб ноаниқ бўлган буюртмалар сонининг иқтисодий модели транспорт харажатлари ва улар билан боғлиқ турли хил харажатлар билан жиҳозланган. Муаммо юк оқимининг мақбул ҳажмини, транспорт воситасининг ҳажмини ва йиллик транспорт сифимидаги чекловларни ҳисобга олган ҳолда транспорт воситасининг ҳажмини танлаш орқали умумий логистика харажатларини минималлаштиришдир. Транспорт харажатларининг турли моддалари қарорга турли йўллар билан таъсир қилади: баъзилари буюртма харажатлари, баъзилари сақлаш харажатлари, баъзилари эса қарорга таъсир қилмайди. Умуман, ечим оптимал жўнатиш ҳажми барча даражадаги миқёсда иқтисодиёти кўрсатади.²

Ташқи юкларни қабул қилиш ва қайта ишлаш учун тегишли объектлар билан транспорт коммуникацияларини ривожлантириш билан бир қаторда ХТК автомагистралари бўйлаб йирик транспорт марказларида илғор логистика технологиялари асосида ишлайдиган ва

¹ Сергеев В.И. Логистика в бизнесе: Учебник. - М.: ИНФРА-М, 2001.

² Harald Minken, Bjørn Gjerde Johansen. A logistics cost function with explicit transport costs. Economics of Transportation. Volume 19, 2019, Pages 1-13.

барча транспорт воситаларининг мувофиқлаштирилган ўзаро таъсирини таъминлайдиган мултимодал транспорт логистика марказларини (МЛМ) яратиш муҳим аҳамиятга эга. Ривожланган мамлакатларда замонавий логистика кластерларини шакллантириш стратегик ўсиш нуқталари сифатида қаралади.

Минтақавий савдони чекловчи объектив омиллар (халқаро денгиз алоқаларига киришнинг йўқлиги, товарлар нархида транспорт харажатларининг юқори улуши, юқори қўшимча қийматга эга чекланган тайёр маҳсулотлар) Марказий Осиё мамлакатларини транспорт, инфратузилма ва логистика ривожига катта эътибор беришга мажбур қилади. Минтақада кўплаб маҳаллий эркин иқтисодий (ЭИЗ) ва махсус саноат-иқтисодий (СИЗ) зоналари фаол ривожланмоқда. Улар, шубҳасиз, минтақавий товар айланмасига сезиларли туртки беради, бу эса транспорт хизматларига талабни оширади. Минтақанинг транспорт ва логистика таъминотига хизматлар доирасини кенгайтириш ва такомиллаштиришга имкон берадиган маҳаллий логистика аутсорсинг тизимларининг ривожланиши ҳам таъсир қилиши керак (омборхона, қайта юклаш, ҳар қандай мураккабликдаги ностандарт буюртмаларни бажариш ва бошқалар.). Шу билан бирга, таъминот занжирига жалб қилинган компанияларнинг интеграция жараёни тезлашмоқда, бу ҳозирги воқелик ва минтақадаги ташқи савдо алоқаларини ривожлантириш имкониятларини ҳисобга олган ҳолда долзарбдир.

2020 йил 23 сентябрда БМТ Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидаги нутқида Ўзбекистон Президенти Ш.Мирзиёев Марказий Осиёнинг барча давлатлари олдида муҳим стратегик вазифа - минтақамизнинг жаҳон иқтисодий, транспорт ва транзит йўлакларига чуқур интеграциялашувини таъминлаш вазифаси турганини таъкидлади. Шу муносабат билан у Бирлашган Миллатлар ташкилоти ҳомийлигида Транспорт ва коммуникация алоқаларини ривожлантириш минтақавий маркази ташкил қилишни таклиф қилади.³

МТК логистика инфратузилмасининг асосий элементлари корпоратив асосда ишлайдиган мултимодал логистика марказлари бўлиб, транспортнинг барча турлари ва транспорт-логистика жараёнининг бошқа иштирокчиларининг мувофиқлаштирилган ўзаро таъсирини таъминлайди. Мутахассисларнинг фикрига кўра, XXI асрнинг биринчи чорагида дунёнинг энг йирик транспорт марказларида 70 га яқин йирик МЛМ фаолият юритади, улар интермодал транспорт коридорлари томонидан уларга "ҳар бир жўнатувчига киришни таъминлайдиган минтақавий логистика тизимлари ва экспедиторлар ва ташувчилар орқали қабул қилувчи уланиш билан боғланади. Юқларни етказиб беришни ташкил этишнинг бундай схемаси транспорт ва тарқатиш жараёни самарадорлигини 30-40% дан кўпроқ оширишни таъминлайди."⁴

³ Ш.Мирзиёев: БМТ Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидаги нутқи. 23 йил 2020 сентябр

⁴ Резер С.М., Прокофьева Т.А., Гончаренко С.С. Международные транспортные коридоры: Проблемы форми-рования и развития. – М.: ВМНИТИ РАН. 2010. – 432 с.

<https://econferencezone.org>

Марказий Осиё мамлакатларида ўзаро манфаатли савдо ва шунинг учун халқаро транспорт учун катта имкониятлар мавжуд. Ушбу ҳудудда саноат, энергетика, транспорт ва йўл объектларини қуриш бўйича унинг умумий транзит салоҳиятини янада ошириш мақсадида йирик инвестиция лойиҳалари амалга оширилмоқда. Урумчи (ХХР) – Ўш (Қирғизистон) – Андижон, Ҳаиратон – Кобул (Афғонистон) – Пешовар (Покистон), Мозори–Шариф - Ҳирот (Афғонистон) йўналишларида ва ундан кейин Покистон ва Ҳиндистонга, Эрон ва Туркия орқали Покистон мамлакатларига халқаро транзит йўлакларини қуришда иштирок этиш, яқин Шарқ ва Европа келажакда Ўзбекистоннинг транзит салоҳиятидан янада кенгроқ фойдаланиш имконини беради.